

Seminář pro poskytovatele a členy RVVI k problematice Open Science

Zápis

2020-10-29 13:00–15:00, přibližně 50 účastníků

Přítomní Open Science odborníci (abecedně): David Antoš (CESNET), Miroslav Bartošek (MUNI), Eva Dibuszová (NTK/VŠCHT), Eva Hnátková (NTK/VŠCHT), Martin Lhoták (AV ČR), Jiří Marek (MUNI/Open Content), Luděk Matyska (MUNI), Jakub Míšek (MUNI/MVČR), Matěj Myška (MUNI), Robert Pergl (ČVUT, Data Stewardship Wizard), Michal Růžička (OpenAIRE), Jan Skůpa (VUT v Brně), Martin Svoboda (NTK).

Zápis

Rut Bízková – úvodní slovo

- Přivítání účastníků a přednášejících
- Seminář nebyl určen jen poskytovatelům a členům RVVI, ale i všem zájemcům o problematiku.

Jiří Marek – představení programu

- Představení témat semináře:
 1. Vědecké prostředí, Open Science
 2. Akademické knihovny a informační společnost
 3. Data, legislativa, komercializace výzkumu v době Open Science
- Technické informace (pokyny ke komunikaci, seminář se nenahrává, bude jen stručný zápis).

Luděk Matyska – Evropský pohled – EOSC, e-INFRA CZ a další výzvy

- Open Science a FAIR data silně motivována problémy s reprodukovatelností vědeckých výsledků.
- Očekává se, že v Horizont Europe apod. bude povinné publikovat data dle FAIR principů, a proto se zvyšuje tlak na ukotvení v národní legislativě
 - Zmiňuje Evropskou datovou strategii z února roku 2020 (Věda/EOSC jako desátý „datový prostor“, zavedení legislativního pojmu vědeckých dat do směrnice EU č. 2019/1024 a vznik platformy Open Research Europe).
- European Open Science Cloud (EOSC) není infrastruktura nebo technické řešení, ale rámec pro vytvoření prostředí pro ukládání a zpřístupňování dat.
 - Organizační zajištění EOSC:
 - EOSC Executive Board
 - členové jmenování EK
 - EOSC Governance Board
 - „parlament“ EOSC, členové nominováni členskými státy
 - EOSC Aisbl (EOSC asociace)
 - Její orgány mají převzít od 1. ledna 2021 funkce Executive Board a Governance Board.
- Kontext Open Science v ČR
 - Spíše pasivní péče o Open Access.
 - Zapojení v OpenAIRE.

- Integrovaná jednotná národní e-infrastruktura e-INFRA CZ.
 - Extenzivní zapojení do přípravy EOSC projektů.
 - Všichni členové e-INFRA CZ by měli být členy EOSC Association.
 - EOSC v ČR nemůže být jen o e-INFRA CZ. Péče o data musí být automatickou standardní záležitostí všech výzkumných institucí i vědců samotných a proto je klíčová spolupráce úplně všech, včetně vlády, grantových agentur apod.
- Zázemí Open Science v ČR
 - Aktuálně budovaná nezbytná technická, právní i metodická podpora pro výzkumné pracovníky. MŠMT má v HR Award II projektech má aktivitu na Open Access (11 Open Access manažerů napříč republikou). Nesmí ale zůstat jen vysokých škol.
 - Zásadní budou investice do lidských zdrojů.
 - Technické prostředky budou nutné, ale není to ani zdaleka dostatečné. Zvyšuje se poptávka po nových kompetencích.
 - Data Scientist – osoba rozumějící a umějící interpretovat data.
 - Data Stewardship – osoba pečující o data, vysoce kvalifikovaná podpora (informační pracovník)
 - Naprosto nezbytné nezatížit vědce další povinnostmi, ale dát jim kvalifikovanou podporu.
- Výzva pro tvůrce VaV politik v ČR:
 - Péče o data explicitně povinná dle národních strategií a politik, tzn. jasná národní představa je lépe obhajitelná na Evropské a světové úrovni.
 - Aby grantové požadavky v ČR požadovali explicitní péči o data (data management plány apod., ale také eligible costs pro péči o data, a to nejen po dobu běhu projektu, ale o dlouhodobou péči o data i po skončení projektu, data jako uznávaný plnohodnotný výsledek).
- Příležitosti EOSC/Open/FAIR data v ČR
 - Volný přístup k datům, big data k dispozici jsou zcela zjevně velmi cenná a dobře využitelná (Google, Facebook, ...).
 - Pokud se dobře domluvíme v ČR, máme velmi dobrou šanci se dobře napojit na Evropu. EOSC se stále dynamicky vyvíjí, máme stále dobrou příležitost ovlivňovat Evropské směry.

Martin Svoboda – Informační a smluvní podpora otevřené vědy

- Vědecké časopisy vznikly před 350 lety a jsou nyní obrovský business. Nejlepší je, že to ze všech stran platí veřejné zdroje (autoři napíší, zaplatí vydání, školy si následně koupí předplatné) a Evropa nyní řeší, jak z toho ven.
- Stručná rekapitulace přínosů (dostupnost, transparentnost, reprodukovatelnost, spolupráce, ...).
- Globální politická podpora
 - UNESCO vydává aktuálně globální doporučení k Open Science.
 - V Evropě Plan S, H2020, GO FAIR, ...
- Národní úroveň pokulhává
 - Jen národní strategie a akční plán „na poslední chvíli“.
- Ukázka dobré praxe Open Access je SCOAP3 projekt CERNu – 3letý „cost-netural“ kontrakt na OA pro jaderné fyziky.

- V Německu poté studie, která prokazuje, že v systému je peněz teoreticky dostatek pro překlopení z předplatného na Open Access (V ČR je situace trochu jiná, nejsme stejní jako Německo)
- Plan S jako klíčová iniciativa v oblasti otevřeného přístupu k vědeckým publikacím:
 - Od 1. ledna 2021 cílem mít vše v Open Access.
 - Tři možné cesty:

	Čistě OA časopis / platforma	Předplácené časopisy	Přechod od předplatného na OA
Cesta - autoři zde publikovat	Mohou	Mohou a musí zveřejnit v repozitáři	Mohou, pokud existuje transformativní smlouva
Podpora z cOAlition S	Ano	Ne	Ano, pokud existuje transformativní smlouva

- Open Research Europe – otevřená publikační platforma EK pro řešitele Horizon Europe, kde bude možnost otevřeného publikování, pro autory z H2020 grantů zdarma (APC platí EU).
- Situace v ČR:
 - CzechElib v ČR: Platí se zejména licence na přístup k elektronickým informačním zdrojům, na Open Access nebyly legální požadavky, přesto je sjednáno několik smluv (de Gruyter, IEEE, Karger, Wolters Kluver).
 - NCIP VaVal
 - 7letý projekt opět zejména na podporu nákupu elektronických informačních zdrojů, i když částečně pokrývá i další věci.
 - Cílem je vytvořit on-stop-shop pro vědce: podpora všech fází životního cyklu výzkumu.
- Open Science znamená kompletní změnu vědecké kultury, proto je nutné adresovat tyto výzvy:
 - Nutné zapojení všech, od vědců přes grantové agentury po hodnocení vědy na státní úrovni.
 - Ideálně, aby např. GAČR podpořila Plan S skrze cOAlition S.
 - Ideálně, aby poskytovatelé podpory vyžadovali FAIR Data Management Plan.

Martin Lhoták – Knihovny v centru rozvoje Open Science

- Knihovníci od počátku stojí u rozvoje Open Science a v dnešní době knihovny mohou pomoci s Data Management Plánováním, proto je nutný rozvoje lidských kapacit – vzdělávání data stewards.
- Situace na AV ČR
 - KNAV provozuje bibliografickou databázi a datový repozitář ASEP, který je automaticky sklizen do OpenAIRE. OpenAIRE je důležitá brána pro předávání dat do systému EU pro monitoring vědy. ASEP bere datové sady do 20 GiB. Větší se dají ukládat jinak (např. do Zenodo apod.). Propojení přes PID (persistentní identifikátor). Metadatový záznam ASEP kompatibilní s metadatovým modelem OpenAIRE apod.
 - Cílem je (mimo jiné) získat certifikát důvěryhodného repozitáře.

Miroslav Bartošek (MUNI) – Open Access a EIZ na instituci jako příklad praxe

- Konkrétní příklad, jak situace vypadá na MUNI.
- Od 2006 do cca 2013 MUNI leaderem OA v ČR. Pak ale spory o povinnost ukládání dat do repositáře, OA na MUNI se zadrhnul. Od 2020 projekt HR4MU II – pokus o restart OA na MUNI.
- Obecně nedůvěra k OA – situace stejná jako v celé ČR. Problematické je, že nyní to vlastně pro uživatele funguje dobře (mají přístup prakticky ke všemu přes rozsáhlá časopisecká předplatná, která výzkumníci “nevidí” (hradí je knihovna nebo CzechELib) a změna je zatím v očích autorů vnímána jako zbytečnost a práce navíc. Proto je nutné zvýšit osvětu, posílit personální podporu OS na jednotlivých VO a budovat cílené služby pro vědecké pracovníky.
- Výzva: Není možné čekat jen na „knihovny“ (přístup zdola). Je třeba vše transformovat a podpořit i z národní a institucionální úrovně (podpora shora).

Jan Skůpa (VUT v Brně) – Lokální rozvoj OS na univerzitách

- Pohled na Open Science podporu na technické univerzitě.
- Zdůraznění, že součástí Open Science je také Open Source – přístup ke zdrojovým kódům software.
- VUT v Brně je na Open Access připraveno, Open Research Data se rozjíždí.
- Jako klíčové vnímají dobrou spolupráce univerzit a jejich center podpory pro Open Science v ČR. V tomto hraje významnou roli AKVŠ a její Iniciativa otevřeného přístupu k vědeckým informacím, která provozuje i webový portál: www.opecaccess.cz.
- Nakladatelství VUTIM v roce 2016 vydalo první souhrnnou monografii o Open Access v ČR. Viz zde: <http://dx.doi.org/10.13164/book.oa>
- Vzniká národní pracovní skupina pro výzkumná data.

Jiří Marek (MUNI) – Legislativní a manažerské ukotvení správy výzkumných dat (Open/FAIR Data)

- Vstup Roberta Pergla (předřazen z důvodu časových možností).
 - Představení nástroje Data Stewardship Wizard (<https://ds-wizard.org/>) pro podporu přípravy Data Management Plans.
 - GO FAIR iniciativa VODAN – síť k řešení COVID-19.
- Jiří Marek zdůrazňuje 3 úrovně (interoperability) Open Science:
 - Manažerská.
 - Technická.
 - Právní.
- Data jsou jádrem výzkumu/výzkumného procesu, publikace jsou „jen dílčím výstupem“ de facto, který vychází ze získaných výzkumných dat jako jejich prezentace. Proto MUNI svou Open Science strategii staví na datech, ne na publikacích.
- Na MUNI proběhla Analýza správy dat na reprezentativním vzorku (odpovědělo 15 % všech výzkumníků/akademiků) Důležité poznatky:
 - 90 % akademických pracovníků nezná EOSC.
 - Nemá cenu vymýšlet kolo, je klíčová spolupráce NTK, e-INFRA CZ, OpenAIRE, AKVŠ, AV ČR, ...
 - Správnou cestou jsou FAIR data, ne Open Data.

- COVID-19 krize názorně ukazuje důležitost Open Science, reprodukovatelnosti, vyhledatelnosti, sdílení dat atd. a Otevřená data se týkají i spolupráce s městy a státní správou (City Science, Citizen Science, Science Diplomacy).
- Výzvy pro RVVI, TAČR/GAČR a další aktéry národní úrovně:
 - Data jako uznávaný výsledek a s tím spojené Data Management Plánování
 - Grantové výzvy požadující Open Science zpřístupňování výsledků v Open/FAIR režimu.
- Informace: Vzniká národní pracovní skupina odborníků pro výzkumná data – pro více informací a účast prosím kontaktujte [Michala Růžičku <ruzicka@ics.muni.cz>](mailto:ruzicka@ics.muni.cz).

Matěj Myška (MUNI) – Předpoklad dalšího legislativního vývoje problematiky

- Z hlediska legislativy jsme v největším zlomovém bodě. Technicky možno zveřejňovat prakticky cokoliv, právně spíše ne a vzniká rozpor mezi snahou maximálně zpřístupňovat výsledky versus jejich komercializace, i když by se mělo jednat spíše o synergie.
- Princip *As open as possible, as closed as necessary* je významný, ale pro praktické uchopení např. ze strany GAČR je potřeba vyjasnit, co to znamená legislativně.
- Připravují se změny národní legislativy v kontextu implementace směrnic EU 2019/1024 (open data do 130/2002 Sb., zákon o podpoře VaV) a 2019/790 (text a data mining do 121/2000 Sb., autorský zákon). Je zde poměrně významný prostor např. pro výjimku pro Text Data Mining – prostor pro vyjednávání řešení na národní úrovni a opět se otevírá otázka, zda jsou principy, na kterých jsou založena databázová práva sui generis, stále ještě relevantní v dnešní době (směrnice 96/9/ES).
- Směr navrhovaných změn: Poskytování výzkumných dat nejen vysokým školám, ale i pro soukromé subjekty -> opravdové využití benefitů „re-use managementu“ pro ekonomické a inovační dopady do české společnosti a hospodářství.

Diskuze

- Koča (GAČR)
 - Co je skutečně důležité a generuje přidanou hodnotu je celý koncept Open Science, GAČR zatím přidanou hodnotu Open Access (= otevřený přístup jen k publikacím) jako takového nevnímá.
 - Věříme, že jako grantová agentura můžeme považovat za uznatelné náklady ty, které jsou spojené s DMP apod. Na druhou stranu financování Open Access se nám příliš nelíbí.
 - Největší handicap vývoje vědy je absence národní pracovní skupiny, nepříliš široké, která by to celé sjednotila a byla expertním orgánem pro dílčí subjekty. Za nás by něco obdobného mělo vzniknout pod záštitou Rady vlády nebo někoho pověřeného (MŠMT?), proto agentury se potřebují mít možnost na někoho obrátit a mít pevnou půdu pod nohama a musí být diskutován kontext: „dáváme peníze, musíme je někde vzít“
- Bízková (RVVI)
 - Naděje vkládáme do nového velkého projektu NCIP VaVal
 - Přišlo mi, že Akční plán je hodně pozdě a na krátkou dobu. Není to problém na tři strany textu.
- Svoboda (NTK)
 - Velmi souhlasím se vznikem malého (několik osob) orgánu pro implementaci Open Science do českého prostředí.

- Nutno zjistit, co je možné v českých podmínkách.
- Projekt NCIP není o tom, že chce více peněz na podporu Open Access. Německá studie ukazuje, že to jde v rámci peněz utrácených na předplatné.
- S některými vydavateli to asi nepůjde, např. Německo, Kalifornie apod. neuzavřelo smlouvy s Elsevierem, protože zjistili, že s nimi nebyla domluva. Je proto nutno dojít k ekonomicky únosným transformačním smlouvám. „Gold OA není zlaté tele, jsme malá země, máme omezené možnosti.“
- Díky dlouholeté podpoře ze státního rozpočtu jsou vědci zvyklí na to, že je vše dostupné, přitom vědci nemají tušení, co to stojí, platí to knihovny, jak říkal kolega Bartošek.

Rut Bízková – závěrečné slovo